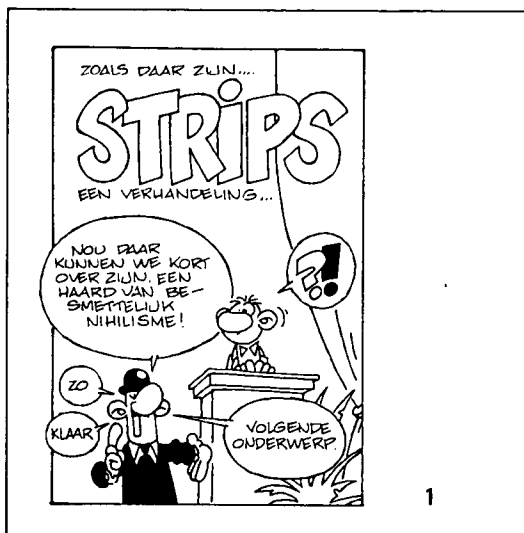

STRIP-VERHAAL

Over strips in de moedertaalles

Van tijd tot tijd vraagt de redactie door middel van een telefonische steekproef naar de mening van ons lezerspubliek over de inhoud van Moer. Bij een van die evaluaties bleek, dat er behoefte is aan suggesties voor het werken met stripverhalen in het moedertaalonderwijs. Op onze uitnodiging schreef Cees Tahey, docent aan de NLO Gelderse Leer- gangen een artikel over dat onderwerp.

Hij gaat in op het karakteristieke van stripverhalen en maakt duidelijk, dat ze in de les- sen Nederlands een plaats verdienen. Ze kunnen functioneren als lesinhoud, als didac- tisch hulpmiddel en als materiaal binnen projecten. Van al die mogelijkheden geeft de auteur voorbeelden en concrete lesideeën.

Inleiding

Wie onderwijs geeft, heeft tot taak zijn¹ leerlingen te helpen zicht te krijgen op en inzicht in hun leven, in de wereld zoals ze die meemaken. Op school moeten leerlin- gen de gelegenheid hebben zichzelf en die wereld te verkennen, tot onderwerp te maken van hun overdenkingen.

Daarom dient het moedertaalonderwijs het sociaal-communicatief gedrag van de leerlingen te ontwikkelen: de sociaal-communicatieve leerling immers zal zijn taal ervaren als middel om wat hij aan zichzelf en de wereld om zich heen waarneemt en ervaart, te overdenken, er met anderen over van gedachten te wisselen, te interprete- ren en te ordenen. Natuurlijk moeten dan de leerinhouden van dat moedertaalon- derwijs wel in verband staan met de levenswerkelijkheid van de leerlingen, aanslui- ten bij hun belevingswereld en hun belangstelling.

Het zijn geen nieuwe gedachten binnen de VON, dat weet ik. Ik haal ze hier toch maar weer eens naar voren, want ze dragen een belangrijk argument aan om strips te betrekken in het moedertaalonderwijs. Als ik het moeilijk formuleer: strips behoren tot de sociaal-communicatieve uitingen die heel veel leerlingen dagelijks of vrijwel dagelijks onder ogen nemen; simpeler gezegd: de leerlingen 'lezen' ze graag.²

Met mijn verhaal wil ik duidelijk maken dat strips in het moedertaalonderwijs zinvol aan de orde kunnen komen. In paragraaf 1 bespreek ik waarom het belangrijk is dat

juist de leraar Nederlands zich ermee bezighoudt en behandel ik de rol die strips in zijn lessen kunnen vervullen. Daarbij besteed ik achtereenvolgens aandacht aan de strip als onderwerp van behandeling tijdens de les, de strip als didactisch hulpmiddel en de strip als materiaal bij thematisch opgezet, projectachtig onderwijs. In paragraaf 2 geef ik binnen het kader van deze gebruiksmogelijkheden een aantal concrete lesideeën.

1 Wat wil je eigenlijk met die plaatjes?

Een aantal sociaal-communicatieve uitingen komt natuurlijk al sinds jaar en dag op school ter sprake; in de lessen Nederlands onder meer bij het onderdeel lezen – tekstbehandeling. De facetten ervan die daarbij in bespreking komen, beperken zich echter doorgaans tot het *talige* aan de desbetreffende uiting. Spijtig en ten onrechte, vind ik.

In *Meer dan taal alleen* (Sluyzer en Marschall 1978) maken Betty Sluyzer en Fred Marschall duidelijk dat in vrijwel geen enkele uiting van mensen het *alleen* taaltkens zijn die de informatie overdragen. In praktisch alle uitingen vindt een koppeling plaats van verschillende tekensystemen:

In een gesprek bijvoorbeeld, kan een gezichtsuitdrukking 'boekdelen spreken', en hebben ook houdingen en gebaren van de gesprekspartners hun betekenis.

Wie naar Hilversum 3 op z'n radio luistert, een popfestival bezoekt, of iets van dien aard, krijgt heel wat informatie via niet-talige geluiden.

Bij geschreven teksten beïnvloeden typografie en layout de waardering van de lezer voor de inhoud ervan.

Ook afbeeldingen, als foto's en tekeningen, kunnen een belangrijke rol spelen bij de informatieoverdracht. Uit Sluyzer/Marschall neem ik ter illustratie het volgende voorbeeld over:

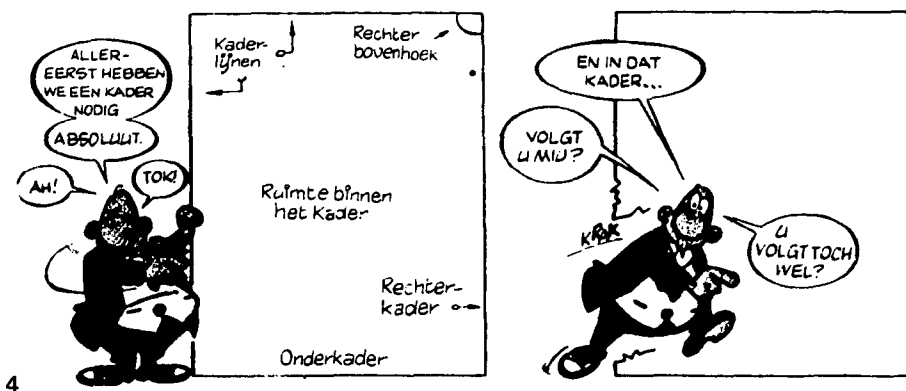
'Op deze reclame-lichtbak (2) in de stad en op dit bord (3) dat ergens in Artis hangt, komt zowel een talig gedeelte voor als een beeld-gedeelte. Als je in beide gevallen óf de taal, óf het beeld weghaalt, worden de uitingen moeilijk te interpreteren. Op beide borden is de talige informatie "onvolledig".

In 2 wordt de "aard" van het escorteren pas duidelijk door de afbeelding en in 3 maakt het beeld duidelijk wat voor gevaar de reigers opleveren' (Sluyzer/Marschall, p. 5, 6).

Een groot deel van de informatie waar je dagelijks mee geconfronteerd wordt, is talig én visueel samen; de beide 'straatbeelden' hierboven waren daar voorbeelden van, maar ook televisieprogramma's, kranten, tijdschriften, de meeste advertenties en ... strips, werken zowel met beeld als taal. Mis je als 'lezer' de vaardigheid om elementen uit het visuele tekensysteem te herkennen en te doorzien, dan gaat een deel van de informatie voor je verloren. Dat wordt des te vervelender, als in de samenleving waarvan je deel uitmaakt de (massa)media een steeds belangrijker plaats gaan innemen. Want juist die bedienen zich behalve van taal ook royaal van visuele 'tekens'.

Voorzover als het moedertaalonderwijs zich bezighoudt met het verwerven en verwerken van informatie, zou het er dan ook op gericht moeten zijn die vaardigheden bij de leerlingen aan te leren en te ontwikkelen, die hen in staat stellen *alle* belangrijke informatie in een uiting — al of niet talig van aard — te leren herkennen, interpreteren en op waarde schatten. Parallel daarmee zou het de leerlingen de middelen moeten leren hanteren waarmee ze gegrond en adequaat op een uiting kunnen reageren. En natuurlijk moet het uiteindelijk bij de leerlingen een houding bewerkstelligen, die het mogelijk maakt dat ze hun leerervaringen integreren in hun dagelijkse doen en laten.

Wie met mij wil uitgaan van deze of van een dergelijke doelstelling, zal het terrein waarop hij zich met zijn moedertaalonderwijs beweegt, iets moeten vergroten. Hij zal ook andere dan talige tekensystemen in zijn lessen moeten betrekken en verbanden moeten leggen tussen die verschillende tekensystemen.

4

Werken met strips biedt daartoe een gelegenheid. Daarin immers 'spelen tekens een rol die behoren tot het taalsysteem, tot beeld-"systemen", tot het niet-talige geluiden-"systeem" (met als materiaal: *letters, wolkjes, trillijntjes* enz.) en eventueel tot het kleurensysteem' (Sluyzer/Marschall, p. 7).

In strips kom je kortom heel wat niet-talige tekens tegen. Ze behoren tot de 'strip-syntaxis' die iedere ingewijde heeft leren begrijpen:

5

De vorm van de tekstballon bijvoorbeeld is vaak al betekenisvol. Zo komen naast de gewone spreekballon onder meer voor: de *wolkjesballon* als de tekst gedacht wordt, de *getande ballon* als de spreker schrikt, kwaad is of op andere wijze geëmotioneerd, en de ballon *met onderbroken lijn* als de tekst gefluisterd wordt.

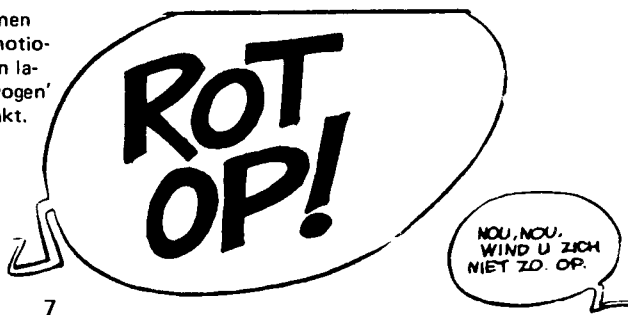

In en om de ballon vervangen *beeldtekens* vaak een heleboel woorden. Bekende, conventionele stripbeeldtekens zijn bijvoorbeeld een hartje, een lampje, een donderwolk, zweetdruppels, sterretjes, en zo meer. Maar ook minder conventionele tekens, die niet automatisch gekoppeld zijn aan bepaalde begrippen, komen voor.

6

In *lettertype*, *formaat* en *dikte* van de letters komen variaties voor die in een tekst bepaalde, meestal emotionele accenten aangeven. Grote, vette letters kunnen laten zien dat iemand zijn woede uitschreeuwt, 'bewogen' letters dat iemand de schrik van zijn leven meemaakt.

7

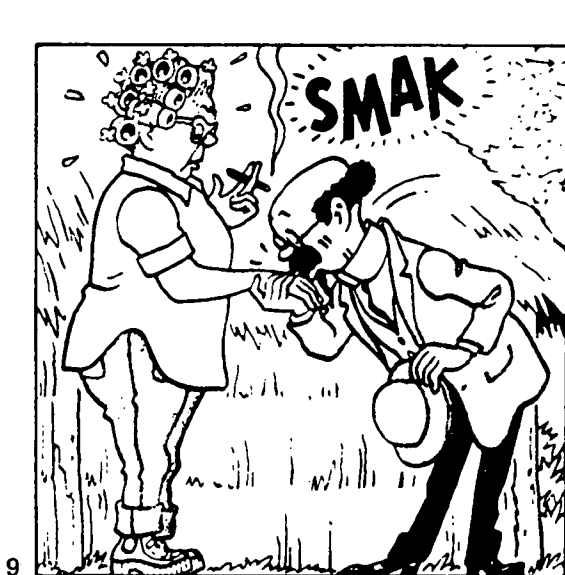
5

8

En soms wijst een afwijkend lettertype erop dat een bepaalde stripfiguur een andere taal spreekt dan zijn gesprekspartners.

Met *klanknabootsingen* worden geluiden 'beschreven': het kraaien van een haan, een doffe dreun, het gesmak van een kus, een knal van een revolverschot.

9

10

In de strip zijn ook de *uitdrukkingen op de gezichten* van de figuren, hun *houdingen* en *gebaren* als teken op te vatten. Ze kunnen aangeven hoe een bepaalde stripfiguur zich op dat moment voelt of ze kunnen de handeling die de figuur uitvoert, weergeven.

11

Een aantal van deze tekens werkt als beeldstereotypen. Zware wenkbrauwen, een gebroken neus, een ruwe huid, baardgroei, onverzorgd lang haar, (bijna) dichtgeknepen ogen, slechte tanden, haveloze of protserige kleding en dergelijke, typeren de 'slechte' figuren in het verhaal. De held daarentegen is vaak een wonder van edelmoedigheid en vernuft, en voldoet aan het schoonheidsideaal van onze tijd. Het gebruik van cliché's en stereotypen in strips is begrijpelijk: ze maken snel duidelijk wie in een verhaal welke rol speelt, wie je sympathie verdient en wie niet. Ook in films kom je ze tegen. Zolang ze geen seksistische of racistische trekjes vertonen, zijn ze ook nog aanvaardbaar. Maar je moet je er als lezer wel bewust van zijn dat je met stereotypen te maken hebt, die weinig van doen hebben met *echte* mensen, van vlees en bloed. En bij het bewust maken daarvan kan de school een taak hebben.

Het zal geen verbazing wekken: van mij mogen strips in de moedertaalles een plaats krijgen.

Object van de les

Allereerst als object van de les. Daarbij staat me dan wel een op de lezer gerichte aanpak voor ogen, die de leerling de lol die hij kennelijk aan deze lectuur beleeft, laat behouden. Geen moeilijke en langdurige verhaalanalyse dus: je voelt je als strip-lezer bij de neus genomen als je urenlang bezig moet zijn je favoriete strip te ontleden in verhaalelementen en verhaalaspecten. De grote kracht van het stripverhaal is juist de vaart die erin zit; het vraagt daarom ook om activiteiten gericht op een snelle verwerking.

Tussen alle voorafgaande regels door laten de doelen die ik daarbij zie, zich wel ongeveer raden. Ze komen overeen met de doelen die ik bij alle lees- of literatuuronderwijs van belang vind³; voor een deel geef ik daar hier een 'stripspecifieke' uitbreiding aan. Werken met *strips als onderwerp* van de les beoogt aldus:

- 1 de positieve leesbeleving van de leerling te verdiepen en te vergroten, door zijn vaardigheid in het verwerven en verwerken van de informatie in deze 'teksten' — de talige én de niet-talige — te verbeteren;
- 2 bij de leerling het vermogen te ontwikkelen zijn leeservaringen — hier ruim opgevat: het gaat immers ook om kijken — met anderen te bespreken;
- 3 daardoor de leerling aan te zetten tot een voortdurend reflecteren op wat hij waarneemt aan zichzelf en zijn wereld.

Didactisch hulpmiddel

Strips kun je in de moedertaalles ook gebruiken als didactisch hulpmiddel. En waar ze zich een plaats veroverd hebben, worden ze ook vooral als zodanig gebruikt. In de meeste gevallen in afzonderlijke, 'losse' lessen: bij het oefenen van taalvaardigheden als spreken en schrijven bijvoorbeeld. Doorgaans gaat het bij dit gebruik van strips als hulpmiddel niet om hele stripverhalen, maar om korte fragmenten eruit, of om korte strips zonder meer.

Peter van Trigt wijst in *Strips en onderwijs*, zijn bijdrage aan het 'stripleksikon' — *Wordt vervolgd* —, voor het gebruik van strips als hulpmiddel met name op het leerpsychologisch belangrijke zetje dat ervan kan uitgaan voor de motivatie van de leerlingen: 'Van strips kan (...) een indirecte ondersteuning uitgaan door ze te gebruiken als verandering van spijs, om de aandacht vast te houden, of als smaakmaker voor een saai geacht onderwerp' (Kousemaker 1979, p. 44). De strip als smeerolie voor de motivatie; het klinkt als een 'handig' trucje, maar ik heb er niets op tegen. Met het gebruik van strips als hulpmiddel benut je als leraar in elk geval de onmiskenbare voordelen die de populariteit van het medium met zich meebrengt: vrijwel alle leerlingen zijn ermee vertrouwd, het materiaal waaruit je kunt kiezen is in ruime mate voorhanden en tenslotte hoeft het ook nog eens niet (zo erg) duur te zijn.

Uitgangs- of onderzoeksmateriaal bij thematisch opgezette lessenseries

Dezelfde voordelen — onder meer, maar het lijkt me niet overmoedig te veronderstellen dat dat nu wel duidelijk is — maken de strip aantrekkelijk voor nog een derde gebruiksmogelijkheid: als uitgangs- of onderzoeksmateriaal bij thematisch opgezette lessenseries.

2 Wat doe je er nou concreet mee?

Over werken met strips in het moedertaalonderwijs is in de Nederlandse vakdidactische literatuur nog maar spaarzaam gepubliceerd.⁴ Strips mogen dan zo langzamerhand hun taboe in het onderwijs grotendeels kwijt zijn, helemaal onverdacht zijn ze wellicht nog niet.

Wel zijn ze doorgedrongen in de schoolboeken die de laatste jaren, nieuw of herzien, op de markt zijn verschenen.

13

Sinds kort is er een boek voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs dat helemaal om de strip draait: *Stripwerk*, 112 bladzijden met mogelijkheden om met strips te werken in de moedertaalles (Tahey e.a. 1982).⁵

Al met al blijken er dan toch concreet heel wat manieren te zijn om met strips in de klas te werken. Een aantal ervan zet ik hieronder op een rijtje, binnen het kader van gebruiksmogelijkheden dat ik in paragraaf 1 heb aangegeven. Bij elke categorie geef ik één min of meer uitgewerkt voorbeeld.

Strips als onderwerp van de les

In deze wat ik noem 'stripspecifieke' lessen kunnen vragen als de volgende gesteld en besproken worden.

Lees je vaak strips? Hoe vaak ongeveer? Hoe kom je eraan? Welke strips vind je mooi, leuk, sympathiek, boeiend, enz? En welke niet? Waar zit dat nou in?

Wat is een stripverhaal eigenlijk? Wat valt je zoal op als je strips vergelijkt met 'gewone' verhalen?

Wat voor soorten strips bestaan er?

Ik denk hierbij aan:

- * de manier waarop in strips beeld en tekst gecombineerd kunnen zijn: de tekst *onder* de plaatjes of de tekst *in* de plaatjes, en dan in een ballon of gewoon 'los';
- * strippengenres zoals die te onderscheiden zijn naar stijl en naar onderwerp;

Naar stijl valt een onderscheid te maken tussen *realistische* strips ('naar het leven' getekend en geschreven) en *schematische* strips, karikuraal getekend en meestal kolderiek of satirisch van inhoud.

Naast en dwars door dit onderscheid, zijn strips ook te verdelen in genres *naar inhoud*: griezelstrips, westernstrips, sexstrips, sportstrips, science-fictionstrips, enz.

schematische sportstrip

14

realistische sportstrip

15

- * het doel dat de tekenaar en de tekstschrijver van de strip bij hun werk voor ogen kunnen hebben gehad: de lezer te *amuseren, op te winden, te overtuigen, te activeren*.

Welke zijn de mogelijkheden van de stripmaker(s) om in een strip informatie te geven: via taalelementen, via beeldelementen, en via de koppeling beeld-taal?

Wat zijn de voor- en nadelen van strips in vergelijking met andere media, met betrekking tot de informatieoverdracht?

Welke niet-talige tekens worden in de strip gebruikt?

Nog even samengevat:

- * *inhoudelijke* tekens, zoals gezichtsuitdrukkingen, houdingen, kleding en gebaren. En het gebruik van stereotypen daarbij: in het uiterlijk van de boef en de held; de ideologie erachter en de daarbij gehanteerde normen.
Als voorbeeld geef ik op de volgende pagina een fragment van de behandeling van stereotypen in *Stripwerk*.
- * *symbool*/tekens, besloten in de vorm van de tekstballonnen, in conventionele en onconventionele beeldtekens, afwijkende typografie en klanksignalen.

Hoe verhouden zich de wereld in stripverhalen en de werkelijkheid tot elkaar?

Wat is de geschiedenis van de strip; of misschien liever: wat is de geschiedenis van de *waardering* voor het stripverhaal?

Hoe wordt een strip gemaakt? Hoe wordt een strip aantrekkelijk gemaakt voor een groot publiek: het gebruik van avontuur, sex, geweld, spanning, actie, humor en dergelijke. Hoe worden strips verkocht en in wat voor oplage?

Vaak mondt het werken met strips als object van de les uit in het zelf maken van een stripverhaal, meestal als een coproductie van een groep leerlingen.

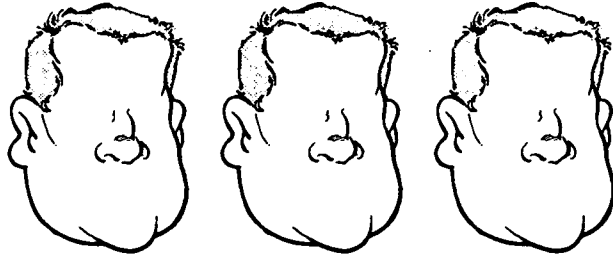
Strips als hulpmiddel in afzonderlijke, 'losse' lessen

Wie wil werken met strips als didactisch hulpmiddel, vindt tal van mogelijkheden op het hele gebied van de taalvaardigheid. Ik som er hier een aantal op; volledig is de lijst zeker niet.

Laat de leerlingen titels bedenken bij gegeven, korte strips.

Je kunt ook namen laten bedenken bij 'typische' stripfiguren.

Een kort stripverhaal kun je in woorden laten navertellen, mondeling of schriftelijk. Ik geef een voorbeeld uit *Wat je zegt*, taalprogramma voor het Ibo, deel 1b (Lubbers e.a. 1979).

In veel stripverhalen komen 'helden' en 'boeven' voor. Je herkent ze vaak meteen al aan hun uiterlijk. Aan de manier waarop ze kijken bijvoorbeeld. Een 'held' kijkt anders dan een 'boef'. Niet gemeen of sluw, maar wel slim. En vaak hoeft een 'stripboef' niet eens sluw te kijken om als 'boef' herkend te worden. Los van de manier waarop hij kijkt, kan hij er al onsympathiek uitzien.

Zet onder deze vier gezichten welke indruk ze je geven.

1. Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/
dapper/laf/sluw/

2. Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/
dapper/laf/sluw/

METS, De Nijld-kracht, dag der redactie

3. Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/dapper/laf/sluw/

Gill, Jodit, De Vrijheid - Vol. 1, 1971 - P.P. Brouwer

4. Deze lijkt me
wel aardig/griezelig/gemeen/eerlijk/dapper/laf/sluw/

Waar 'm dat precies in zit, of iemand een gemeen of juist aardig gezicht heeft, is niet goed te zeggen.

Wel kun je met een paar trucjes van een 'held' een 'hoel' maken. Je hoeft de manlijk 'held' alleen maar te voorzien van bijvoorbeeld: zwart (stekel) haar, borstelige gefronste wenkbrauwen, pukkels en wratten, onregelmatige tanden, littekens, een dikke neus en loensende ogen en een baard van een paar dagen.

Jan van Haaften, V.V. Leeuwarden

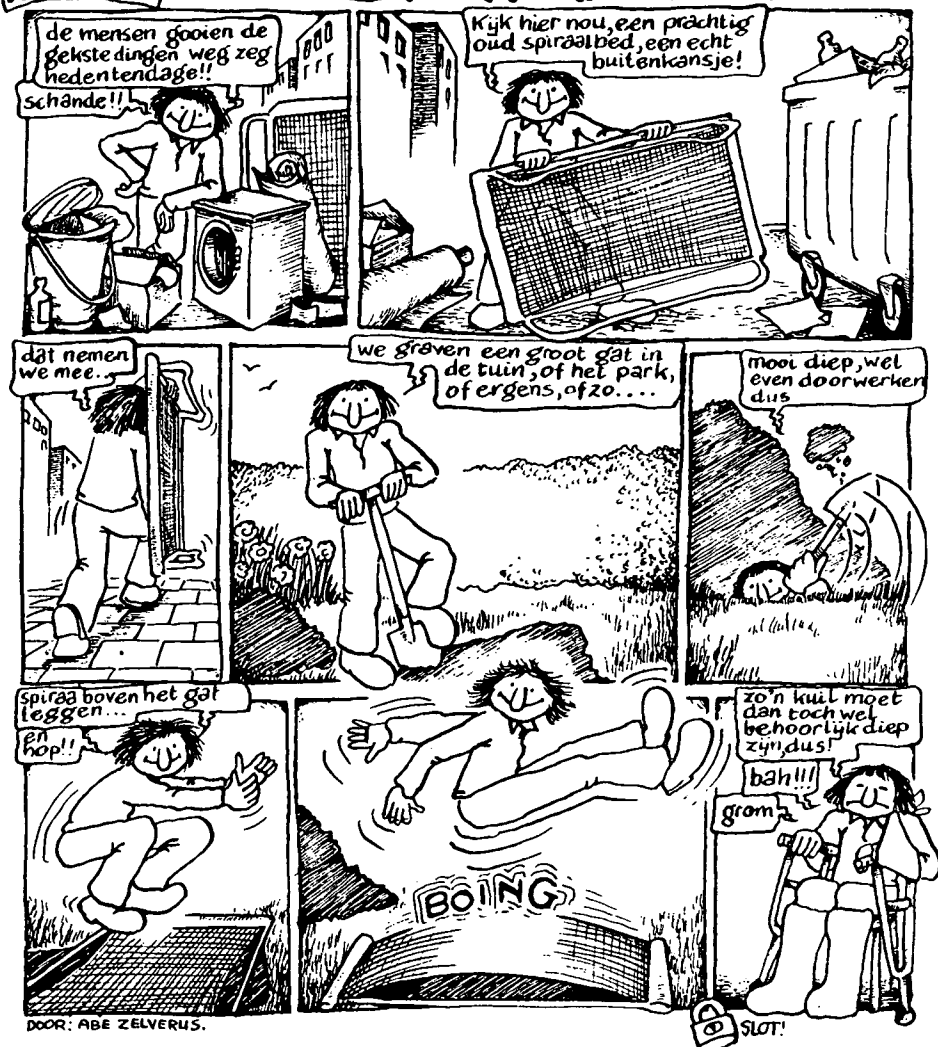
**Sympathiek
vind ik de nummers**

Twijfelgevallen
vind ik de nummers

1. *J. Janda*, 2. Paul Schindeler, 3. Fiep Westendorp, 4. *J. Janda*, 5. *Thiëster Eerdmis*, 6. Fred Marshall, 7. Alexis, 8. Hans G. Kresse, 9. Hermann, 10. The Jongh Khing, 11. Gotlib, 12. De Beeksch, North, 13. Bill Lignante, 14. Alexis, 15. *Treasure Chest*, 16. Frank Springer, 17. Jan Steeman, 18. Harold R. Foster, 19. Harold R. Foster, 20. *J. Janda*

Gijs goochem SPIRAAL

Gijs heeft ook altijd pech. Daar zit hij nu in zijn stoel!

Zijn vriend Rob komt langs. Aan hem vertelt Gijs het verhaal.

Het begint zo:

„Nou Gijs, ben je met je benen tussen de draaideuren van de Hema terechtgekomen?”

„Leuk grapje, Rob. Maar het zit even anders. Kijk, ik loop vanmorgen in de Bloemstraat en...

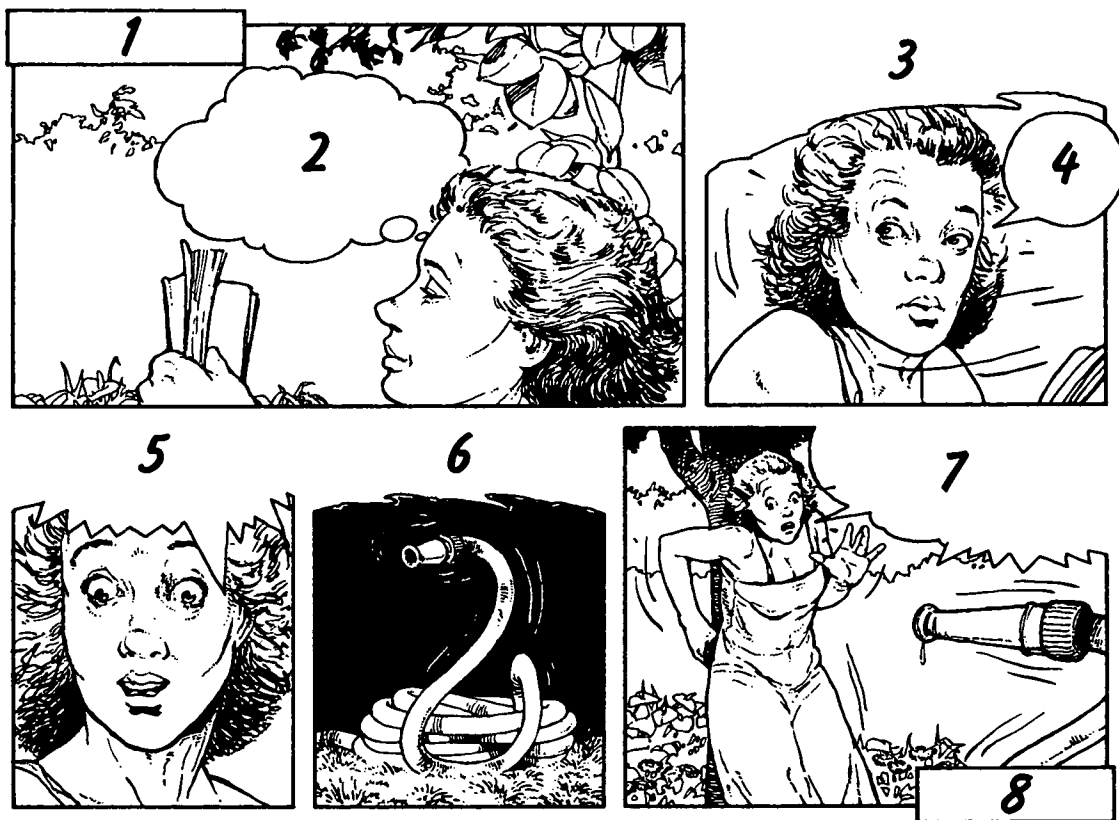
Maak het verhaal van Gijs af.

Je kunt met zo'n stripje overigens meer kanten uit. Dezelfde Gijs Goochem komt ook voor in de mavo-serie van *Wat je zegt* (Lubbers e.a. 1982). Daar is de opdracht meer thematisch: Gijs gebruikt het beddespiraal als trampoline. Ken jij voorbeelden van dingen, die voor iets anders gebruikt worden dan waarvoor ze gemaakt zijn?

Bied een stripverhaal aan en laat het — geheel of gedeeltelijk — omzetten in of uitbouwen tot een dramatische vertoning: een pantomimestuk, een serie tableaux, of een complete toneelvoorstelling.

Laat figuren uitbeelden bij verschillende 'soorten' stripdialogen.

Je kunt de leerlingen passende teksten laten invullen in lege balloons: bij losse stripplaatjes waarop figuren staan afgebeeld in verschillende houdingen, met verschillende gezichtsuitdrukkingen. Of bij een kort, eventueel compleet stripverhaal, zoals in het voorbeeld hieronder, uit *Wat je zegt*, lbo-versie, deel 3.

18

De leerlingen 'luisteren naar een spannend stripverhaal'. Ze beschikken daarbij alleen over de plaatjes, zonder tekst. De leraar vertelt in afleveringen het bijbehorende verhaal.

Tijdens het luisteren kunnen de leerlingen aantekeningen maken. Na elke aflevering werken ze een paar vragen uit over het vertelde stuk verhaal en verzinnen ze een mogelijk vervolg bij de plaatjes van het volgende fragment.

Laat het scenario schrijven dat aan een bepaalde reeks beelden ten grondslag kan hebben gelegen.

Je kunt de gebeurtenissen uit een strip laten verwerken tot een krantebericht.

Je kunt een stripverhaal, of een deel ervan, gebruiken als uitgangspunt voor een te schrijven verhaal.

Bied een strip aan met de opdracht de gegeven informatie te analyseren, te controleren en erop te reageren.

Laat de leerlingen commentaar leveren, mondeling of schriftelijk, bij gebeurtenissen uit een wat provocerende strip.

Organiseer een discussie naar aanleiding van een stripimmanente opdracht. Onderwerp van zo'n discussie kan bijvoorbeeld zijn: hoe zit het met de relatie tussen de werkelijkheid en de onderhavige stripverhalenwereld?

Bied een strip aan in verknipte vorm; laat de leerlingen de plaatjes weer bij elkaar leggen tot een behoorlijk verhaal.

Strips als object van of hulpmiddel bij thematisch opgezette lessen

Waar het werken met of naar aanleiding van strips het karakter mag krijgen van een project, doen zich opnieuw veel mogelijkheden gelden. Onmogelijk die hier allemaal te inventariseren; ik beperk me daarom tot een paar voorbeelden.

Een thema/project rond het verschijnsel stripverhaal, met de bedoeling dat verschijnsel wat beter te leren kennen. Zo werkte Harry Schalken, samen met Jan Smeekens, in acht 'rondes' aan een stripproject in de vierde klas van een lagere school in Middelburg. (Zie voor een uitgebreid verslag van dit project Dekkers 1979.)

Het gebruik van de strip in de reclame.

De strip als graadmeter voor de in een samenleving vigerende waarden, normen en vooroordelen.

De strip als instrument voor het maken van politieke propaganda, of het verspreiden van politieke denkbeelden.

Het concept van superhelden, superheldinnen en superschurken in stripverhalen.

Tenslotte een voorbeeld van een project met strips in het Hoger Beroeps Onderwijs. Ik ontleen mijn gegevens daarover aan een artikel van Betty Sluyzer en Fred Marschall: *Strips, gebruiksstrips en stripgebruik* (Sluyzer en Marschall 1979). Een derdejaarsgroep studenten van de Amsterdamse theaterschool heeft in 1978, onder begeleiding van Meine Boonstra, gezocht naar een antwoord op de vraag of het stripverhaal bruikbaar kan zijn als educatief middel, zonder dat de attractiviteit van het medium voor de leerlingen wordt aangetast. Zij analyseerden daartoe om te beginnen een negental triviale stripverhalen, weekafleveringen van *Duo*, *Ivanov's beeldroman* en *Beeldromance*; boekjes die via kiosken, sigarenwinkels en supermarkten hun weg vinden naar een groot publiek, ook naar leerlingen in het voortgezet onderwijs. Wat zij wilden weten was: hoe zitten deze verhalen in elkaar en hoe eindigen ze?

Hun analyse leverde een vrij uniform beeld op van de hoofdpersonen en een min of meer vast verhaalstramien. Samengevat als volgt. De hoofdpersonen zijn steeds meisjes, mooi op de wijze van de reclame, slank, bevallig, charmant, nooit brildragend. Ze hebben vaak half lang blond haar en zwaar aangezette wimpers. Het niet al te gecompliceerde verhaalstramien is meestal: Zij (de hoofdpersoon) wordt verliefd op een man, maar de man is (nog) niet verliefd op haar. Zij heeft een vriend die wel van haar houdt, maar die is in haar ogen niet de ware Jacob. Of: tijdens het verhaal wordt een man op haar verliefd, maar de verliefdheid wordt niet wederkerig. Tijdens de laatste twee pagina's veranderen de gevoelens van de geadoreerde man plotseling en hij wil de vrouwelijke hoofdpersoon tot vrouw ... kus ... einde.

Op basis van deze analyse heeft de groep vervolgens zelf een fotostrip gefabriceerd, bedoeld voor lhno-leerlingen: *Wat nu zuster Saskia ...* De belevenissen van particulier verpleegster Saskia volgen aanvankelijk een bekend patroon: zij gaat werken bij een op sterven liggende barones, die een zoon heeft: Jan Willem. Saskia is wat uitgekeken op haar vriend Remco, een jonge dichter. Deze is nog wel verliefd op haar en komt haar in het kasteel van de barones opzoeken. Maar Saskia is dan al verliefd geraakt op Jan Willem. Diepe teleurstelling dus bij haar als ze die ziet optrekken met ene Paulette. Gelukkig blijkt die later echter alleen maar Jan Willems nichtje te zijn. De barones sterft ... Het gebruikelijke einde 'zij krijgt hem, hij kust haar, boem uit' wordt in *Wat nu zuster Saskia ...* ter discussie gesteld. De lezer/leerling kan namelijk kiezen uit maar liefst vijf mogelijke eindes, aangeboden in de vorm van een verhalende tekst met wat illustrerende foto's:

- Jan Willem en Remco vinden samen het geluk;
- Paulette en Saskia bouwen een nestje;
- Jan Willem en Saskia gaan samen verder door het leven. Het 'gewone' einde dus in dit soort strips;
- Jan Willem, Paulette, Saskia en Remco trekken als 'viermanschap' met elkaar op;
- Saskia komt tot de ontdekking dat ze eigenlijk het liefst alleen woont en haar vrienden en vriendinnen maar af en toe om zich heen wil hebben.

Alle varianten, ook de laatste, worden besloten met de zin: 'Zo zou het kunnen aflopen ... maar het zou ook anders kunnen gaan ...'

Van *Wat nu zuster Saskia ...* zijn 500 exemplaren gedrukt en gebruikt in nogal uiteenlopende lhno-klassen, atheneumklassen, vrouwenpraatgroepen. Uit de ermee opgedane ervaringen blijkt dat zo'n strip heel goed te gebruiken is, bijvoorbeeld als startpunt voor een nieuw thema: *verschillende relatievormen*. Of het functioneert als aanleiding om zelf een strip te maken: door een verhaal om te zetten in een aantal essentiële tableaux met een verteller voor tussenteksten; door bestaande foto's tot een stripverhaal om te werken, complete stripverhalen te tekenen of een fotostrip te maken.

En tot slot

Natuurlijk: wat ik hier aan gebruiksmogelijkheden voor strips in het moedertaalonderwijs bij elkaar heb gezet, kan met wat wijzigingen ook gelden voor alle andere communicatieve uitingen waarin een koppeling van verschillende tekensystemen heeft plaatsgevonden: voor reclameboodschappen, voor tv-uitzendingen en -series en voor geïllustreerde weekbladen, om maar wat te noemen. Strips *kunnen* het object van de les zijn, of een didactisch middel, naast andere; soms niet beter, meestal niet slechter.

Noten

- 1 Een concessie aan de leesbaarheid; mijn voornaamwoordelijke aanduidingen zijn bedoeld te verwijzen naar leraren én leraressen, naar meisjes zowel als jongens.
- 2 De oplagecijfers van de verschillende stripweekbladen voor de jeugd liegen er niet om. Voor *Donald Duck* bijvoorbeeld schommelen die rond de 450.000; *Tina* en *Eppo* scoren wat minder hoog, maar halen toch nog altijd respectievelijk 240.000 en 180.000 (Sluyzer en Marshall 1979).
Het gemiddelde bereik van deze bladen ligt nog belangrijk hoger: ze worden uitgeleend aan broertjes, zusjes, vrienden en vriendinnen; bovendien is een blad als *Donald Duck* veelal opgenomen in een leesportefeuille.
Tot ongeveer 14 jaar schijnt de belangstelling het grootst te zijn; daarna zal de toenemende behoefte aan informatieve lectuur ze naar de achtergrond verdringen, merkt Peter van Trigt op in *Strips en onderwijs*, opgenomen in – *Wordt vervolgd* – (Kousemaker 1979). Van Trigt waarschuwt evenwel voor een al te gretig en gehaast inhaken van het onderwijs op deze blijkbaar leesinteresse van de leerlingen en voor een te schoolse aanpak: 'Vaak wordt echter vergeten dat geïnteresseerd zijn in strips en gemotiveerd zijn voor lessen over strips twee heel verschillende zaken zijn. Het aanvankelijk enthousiasme zal tijdens de eigenlijke lessen al snel plaats maken voor verveling, als de leraar geen andere motivatie-momenten in het lesverloop heeft ingebouwd' (p. 46).
- 3 Zie daarvoor: Bernard Schut en Cees Tahey 'Literatuur, wat moet je ermee op school?' in: Jan Sturm *Letteren leren lezen* Purmerend 1974, p. 53.
- 4 Vermelding verdienen: Van Roon 1973, Tromp 1973, Klumpers 1974, de Werkgroep Stripverhalen 1974, Boumans e.a. 1975, Langeveld 1977, Dekkers 1979, Sluyzer en Marshall 1979 en Moerkercken-Van der Meulen 1982. In *Taaldidactiek aan de basis* van de Nijmeegse werkgroep Taalidactiek (1978²) wordt met geen woord gerept over strips; Griffioen en Damsma besteden er in *Zeggenschap* (1978²) wel enige aandacht aan; de Leidse werkgroep moedertaalidactiek in *Moedertaalidactiek* eveneens. Vreemd genoeg laat Jacques Vos ze in *Feit en fictie*, over de didactiek van het jeugdboek in de klas (1981) weer volledig buiten beschouwing.
Zeker de Duitse vakdidactici zijn ons hier ver vooruit. Uit de veelheid van publikaties noem ik: Amschl e.a. (z.j.), Wermke 1973, Vogel 1975, Jürgen Kagelmann 1976 en Watzke 1980.
- 5 Veel van de in dit artikel gegeven suggesties staan daar uitgewerkt in.

Verantwoording van het beeldmateriaal

- 1, 12, 13, 19 en 20: Peter de Smet, uit: *Stripschrift* nr 144
- 2 foto: Max Mok
- 3 foto: Betty Sluyzer
- 4 Greg, *Olivier Blunder*
- 5 de eerste twee ballons uit: Patty Klein en Jan van Haasteren *Baron Van Tast*; de derde en vijfde uit: Kees Kousemaker en Maria Willems *Strip voor strip*; de vierde uit een van de vele *Lucky Luke*-verhalen van Morris
- 6 Morris, uit *Stripschrift* nr 119
- 7 Gotlib en Alexis *De blijde boodschap der reclame*
- 8 Goscinny en Uderzo *Asterix en de Gothen*
- 9 Hergé *Kuifje en de Picaro's*
- 10 Gotlib *Hamster Jovial*
- 11 Gotlib *Wanzin wanzuit*
- 14 Dick Bruynesteyn *Appie Happie*
- 15 Jan Steeman *Roel Dijkstra*
- 16 Uit: Cees Tahey e.a. *Stripwerk*
- 17 Bram Vermeulen, uit: Georg Lubbers e.a. *Wat je zegt* deel 1
- 18 Fred Marshall, uit: Georg Lubbers e.a. *Wat je zegt* Ibo, deel 3

Literatuur over strips en over werken met strips

Amschl, Hannes, Lutz Holzinger en Julius Mende *Schmutz und Schund im Unterricht* Darmstadt z.j.
Boumans, Matthijs e.a. *Strips in het onderwijs* eindverslag van een bijvakgroep vakdidactiek of een handleiding voor de flexibele leraar Nederlands. Nijmegen 1975
Bree, Kees de, Rob van Eyck, Marten Wassington *Strips* met o.a. de geschiedenis van de strip, hoe worden strips gemaakt, alles wat je wilt weten over Asterix, Lucky Luke, Kuifje en de smurfen, en nog veel meer. Haarlem 1979
Dekkers, Peter 'Strippen met Harry' in: *Interkom* nr 40 (1979)
Griffioen, Jan en Harm Damsma *Zeggenschap* grondslagen en een uitwerking van een didactiek

van het Nederlands in het voortgezet onderwijs. Tweede druk, Groningen 1978

Jürgen Kagemann, H. *Comics Aspekte zu Inhalt und Wirkung*. Bad Heilbrunn/Obb., 1976

Klumpers, N. 'Werkers verslaan strip' in: *Interkom* nr 17/18 (1974)

Kousemaker, Evelien en Kees — *Wordt vervolgd* — stripleksikon der Lage Landen. Utrecht 1979

Langeveld, T. 'Tussen school en shithouse' in: *Interkom* nr 30 (1977)

Leidse werkgroep moedertaal didactiek *Moedertaal didactiek* een handleiding voor het voortgezet onderwijs. Muiderberg 1980

Lubbers, Georg, Fred Marschall, Ko Pop, Betty Sluyzer en Cees Tahey *Wat je zegt* taalprogramma voor het Ibo. Purmerend 1979 (deel 1a en 1b), 1981 (deel 2a en 2b), 1983 (deel 3)

Lubbers, Georg, Fred Marschall, Ko Pop, Betty Sluyzer en Cees Tahey *Wat je zegt* taalprogramma voor het mavo. Purmerend 1983 (deel 1)

Moerkercken-Van der Meulen, A.J. (red.) *De wereld van het kinderboek* Groningen 1982

Roon, J. van 'Onderwijs zoekt praktijk op met "sociale strips"' in: *Moer* 1973

Sluyzer, Betty en Fred Marschall *Meer dan taal alleen* Culemborg 1978

Sluyzer, Betty en Fred Marschall 'Strips, gebruikstrips en stripgebruik' in: *Project jeugdliteratuur* (1979)

Tahey, Cees, Betty Sluyzer en Fred Marschall *Stripwerk* Over plaatjes kijken, over hoe je van helden boeven maakt, over hoe mensen strips maken ... Purmerend 1981

Tromp, H.T. 'Stripverhaal en literatuur' in: *Levende Talen* 297 (1973)

Vogel, Harald 'Comics im Deutschunterricht. Von der Behandlung als triviale Jugendlektüre zur semiotischen Analyse eines Massenmediums' in: *Der Deutschunterricht* (1975)

Watzke, Oswald (Hrsg.) *Bildergeschichten und Comics in der Gundscheule* Unterrichtsvorschläge. Donauwörth 1980

Werkgroep stripverhalen 'Het stripverhaal in het literatuuronderwijs' in: *Levende Talen* 308 (1974),

Wermke, Jutta *Wozu Comics gut sind?! Unterschiedliche Meinungen zur Beurteilung des Mediums und seiner Verwendung im Deutschunterricht*. Scriptor, Kronberg Taunus, 1973.